

BÜYÜK FETİH
VE
ANKARA

D.Mehmet Doğan

Yazar, TYB Şeref Başkanı, TRT, Kültür Bakanlığı gibi kuruluşlarda görev yaptı. Özel yayıncılıkla uğraştı. Dil, kültür ve yakın tarihle ilgili kitapları var. Türkiye Yazarlar Birliği kurucularından. Uzun süre bu birliğin başkanlığını yaptı. TBMM tarafından RTÜK üyeliğine seçildi.

1. İstanbulun fethinin mânevî boyutu

Alışılmış İstanbul-Ankara zıddiyeti ile kulları dolu olanlar ve bu zıddiyeti sorgusuz sualsiz ciddiye alanlar, seçtiğimiz başlığı garib karşılayacaklardır: "Ankara'nın İstanbul'un fethi ile ne ilgisi olabilir?!" Aslında bu zıddiyet katıyetle sağlam temellere istinad etmez ve asla gerçekçi değildir. Ankara'nın, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda; birinci asrının sonunda ortaya çıkan Fetret devrinin aşılmasında ve kuruluşun takriben bir buçuk asır sonra vukubulan İstanbul'un fethinde, velhasıl Devlet olarak oluşumunda mühim, hatta istisnâ rolü olmuştur. Bu sunuşta, Ankara'nın bu vatedeki istisnâ yerini kavramaya gayret edeceğiz.

Daha önce, Eyüpsultan Sempozyumlarının dördüncüsünde sunduğumuz "Büyük Fethi ve Eyüp Sultan" başlıklı tebliğimizde, İstanbul'un alınışı ile ilgili mânevî, fikrî ve irrasyonel bazı hususları yorumlamaya çalışmıştık.

İstanbul'un fethinin tarih nezdinde, siyasî, iktisadî ve askerî açılardan çok makul, mantıklı, kabul edilebilir açıklamaları olduğunu, bunların gerçekliğinden veya sonuca etkisinden hiç bir şekilde şüphe edilemeyeceğini, devrine göre muazzam Osmanlı gücünün, Genç Sultan Mehmed'in azim ve kararlılığı ile birlikte kudret ve dirayetinin bu işteki rolünü de dikkatten uzak tutmadığımızı belirttikten sonra, "şimdiki kavrayışımıza göre, yüksek öğretim çağında, yirmi küsur yaşında bir genç olan Sultan Mehmed, savaş için yapılan büyük hazırlıklar, Osmanlı'nın o zamanki teknolojik seviyesini ortaya koyan büyük toplar, kuvvetli bir donanma ve nihayet yüz veya yüz elli bin asker...Fethi bütün bunlarla beraber, fakat bunların ötesinde bir gerçekliğe işaret ediyor" demiştik.

Bu gerçeklik Eyüp'te gömülü bir sır, "fethi sırrı"dır. Fethi Eyüp'ten başlar. İstanbul'u yaşayanlar, ölümler adına, yer üstündekiler yer altındakilerin işaretleri üzerine fethederler...İstanbul'un fethi ile ilgili olarak dikkatlerimiz bir noktada duraksar. Selçuklu ve Osmanlı tarihini bilenler, esas itibarıyla hiç bir büyük zaferin birden fazla ismin sevk ve idaresine bağlanmadığını bilirler. İstanbul'un fethi bu bakımdan tam mânasıyla "istisna" teşkil eder. İstanbul'un fatihinin genç Sultan Mehmed olduğundan şüphe yoktur. Fakat diğer fetihlerin ve zaferlerin aksine, başka bir isimden daha söz edilir. Bu isim, ne bir yüksek idareci ve ne de bir kumandandır. Hatta tamamen bu alanların di-

şında bir yoldan gelir. "Şemseddin Mehmed" yani "Akşemseddin" İstanbul'un fethi hadisesinde ismi Sultan Mehmed'le yani "Fatih"le birlikte anılan bir şahsiyet olarak yegâneliğini korur.

Tarihlerin, "mânevî fatih" sıfatında veya kavramında ısrarları İstanbul'un fethinin açıklanmasını kolaylaştırdığı ölçüde zorlaştırmaktadır. Elbette, "mânevî fatih" olmadan anlatılabilecek bir fetih, çok daha kolay anlaşılabilir. Osmanlıların daha önce Bilecik'i, Bursa'yı, İzmit'i, Edirne'yi, Sofya'yı, Filibe'yi, Varna'yı vs. fethetmeleri ile İstanbul'u fethetmeleri arasındaki fark nedir? İstanbul'da neden bir de "mânevî fatih"ten söz edilmektedir? "Mânevî fatih" ne demektir, böyle bir savaşta rolü ne olabilir? Doğu Roma'nın merkezi sırf maddî güçle alınmamış mıdır? (IV. Eyüpsultan Sempozyumu, sf. 427-437)

Anadoludaki varlığımızı, sadece maddî güçle, basit akıl ve mantık ölçüleriyle izah edebilir miyiz? Bu topraklar üzerindeki varlığımızın, kalıcılığımızın sıradan mantığı aşan bir tarafı vardır ve bu mitolojik/esatirî-hurafevî-efsanevî bir takım unsurlar ihtiva eder. Halkımızı harekete geçiren, bu topraklar üzerindeki varlığımızı yalın gerçeklerden daha fazla anlamlı kılan ve ilk bakışta, düz bir mantıkla "gerçekdışı" sayılabilecek hakikatleri önemsememeli miyiz?

Elbette yalın gerçeklerin ötesinde derin

Resim 1; Fatih'in Portresi (Fatih Devri Mimari eserleri, Ekrem Hakkı Ayverdi, 1953)

Resim 2; Hacı Bayram Veli Külliyesi (İslam Ansiklopedisi, c 14, s 449)

hakikatlere işaret eden bu malûmatı da dikkatten uzak tutmamamız gerekiyor. Anadolu'daki varlığımızı, tesirimizi ve kalcılığımızı bu sembolik anlatımlar, hakikatler bazı zamanlar yalın gerçeklerden daha kuvvetli tarzda ifade eder.

Bazen efsane, masal veya hurafe diye küçümseydiğimiz anlatımlar, bizi, daha ulu, güzel ve maverâî değerlere bağlayarak güçlendiriyor. Arzularımız, korkularımız, ümitlerimiz, ihtiraslarımız ve hislerimiz bu anlatımlarla daha etkileyici biçimde ortaya konuluyor, böylece varlığımızın meşruluğu aşkınlıkla tahkim ediliyor.

2/1.Osmanlı Devletinin kuruluşunda Ankara ve ahilik

Selçuklular döneminde 340 kişi veya çadırlık bir nüfusa sahip oldukları rivayet edilen Kayıların 1. Alaeddin Keykubad zamanında, yani 13. asrın ilk çeyreğinde, Yassıçimen muharebesinde Harizmşahlara karşı yardımlarından dolayı, Ankara arazisinde Karacadağ'a (Kulu, Haymana ile Gölbaşı arası) iskân edildikleri bilinmektedir. Böylece Ankara, Osmanlı'nın aşiretten devlete yürüyüşünde bir nevi ilk durak olmaktadır. Ankara civarı, Kayılara aid hatıraları hâlâ muhafaza etmektedir. Muhtemelen, "Haymana" adı, Ertuğrul Gazi'nin annesi Hayme Ana'dan kalmadır. 1285 civarında Moğol kuvvetlerine karşı elli bin kişilik bir kuvvetle Selçuklulara yardım ettikleri için de Söğüt ve Domaniç bölgelerinin Kayılara verildiği rivayet edilmektedir.

Kayıların Ankara civarında yaşadıkları süre içinde, o sıralar çok müessir bir akım olan ahiliğin önemini ve gücünü kavradıklarını tahmin edebiliriz. Bilahire Osman Bey'in, ahî

şeyhlerinden Ede Bâli'nin kızı ile evlenmesi-nin başka anlamları da olmalıdır. "*Osman bir ahî şeyhi olması kuvvetle muhtemel olan Şeyh Ede Bâli'nin irşadı ve beline gaza kılıcı bağlaması ile gazi olmuş, akınlara başlamıştır...*" (H. İncalcık: "Osmanlı Tarihine Toplu Bir bakış" **Osmanlı**, 1, 46) Osman Bey, gaza beyliğini kurarken ulma ve ahîlerle ilişkilerini geliştirerek yerleşik bir devletin temelini atmıştır. Şeyh Mahmud Gazi, Ahî Şemseddin ve oğlu Ahî Hasan ve sonradan Osmanlılarda kadı, kazasker ve vezir olan Cendereli (Çandarlı) Kara Halil de ahilerdendir. Bunlar Osmanlı Devleti'nin kurulmasına ve büyümesine hizmet etmişlerdir. (İ.H. Uzunçarşılı, I, 105-106, 530-531, 561) İ. Hakkı Uzunçarşılı, Orhan Gazi'nin (I, 496) ondan sonra 1. Murad'ın devlet işlerinde nüfuzları olan ahilerin kararıyla hükümdar olduğu-nu kaydetmektedir. (I, 160)

Osmanlı yayılması, Bizans sınırında, "uc"da bir gazi beylik olması hasebiyle, başlangıçta sürekli Batıya doğru vuku bulmuştur. Bu sûretle, Osmanlılar yarım asır içinde Rumeliye geçmiş ve orada köprü başı tutmuşlardır (1352). Osmanlıların, Anadolu'da ilk önemli hareketleri ise, Ankara'nın alınışıyla olmuştur. "*1354'de Eretnaoğullarına ait mühim bir iktisadî-siyasî merkez olan Ankara'nın zaptı ile Osmanlılar ilk defa eski Selçuklu-Moğol sahasında bir yayılma hareketinde bulunuyorlardı.*" (H. İncalcık, **Osmanlı**, C.1, sf. 65-66) Ankara'nın zaptı, hem an'anevî Selçuklu başkenti Konya'ya yerleşen ve Rum Selçuklarına varislik iddiasında bulunan Karamanoğullarına, hem de Sivas Emiri Eretnaoğlu'na karşı bir meydan okuma sayılabilir. Böyle bir vasatta, Orhan Bey'in ölümü üzerine ahiler Osmanlı kuvvetlerini Ankara'dan çıkarmışlar, 1362'de yeni

hükümdar tarafından tekrar kuşatılması üzerine, mukavemet etmeyerek Murat (Hüdavendigâr) Beyi karşılayıp şehri teslim etmişlerdir. Bu sınımadan sonra Ankara'nın hep Osmanlı safında yer aldığı görülmektedir.

Ankara, Roma, Bizans ve Selçuklu dönemlerinde çok önemli bir merkezdir. Kral Yolu ile İpek Yolu güzergâhındadır. Doğudan batıya, güneyden kuzeye ana yollar buradan geçmektedir. İlhanlıların hâkimiyeti

Resim 3; Ankara - 1893 (İlgi-tanıtım arşivi)

nihayete erdikten sonraki boşlukta Ankara'yı yarım asır kadar ahilerin idare ettiği tahmin ediliyor (1304-1354). Böylece bir Anadolu şehrinde, dinî, iktisadî otorite siyasi otorite ile tamamlanıyor. 1. Murat Ankara'yı kesin olarak Osmanlı yaptıktan sonra şehir, 1462'ye kadar Anadolu eyaletinin merkez sancağıdır. 16. yüzyılda da eyalet merkezliği yapmıştır. David Mordtman, Ankara için "Anadolunun incisi" tabirini kullanır. Osmanlı döneminde Ankara'da 29 medrese, 7 sıbyan mektebi vardır. Ankara tarih boyunca tiftik geçişinin yetiştiği bölge olarak tiftik (angora) üretiminin ve tiftikten mamûl sof ticaretinin sağladığı istikrarlı bir iktisadî kaynağa sahip olmuştur.

2/2. Ankara Savaşı sonrası Osmanlı yeniden doğuşunda Ankara'nın rolü

Osmanlı Devleti üstün başarılar ve parlak zaferlerle birinci asrını tamamladığında ciddi bir felaketle karşılaştı. Türkiye tarihi açısından büyük önemi olan Timur-Bayezid mücadelesinin tecessümü, Ankara arazisi üzerinde oldu. Ankara merkezine çok yakın olan Çubukova'da 1402'de cereyan eden meydan muharebesi o tarihten bu yana "Ankara Savaşı" olarak anılmaktadır. Osmanlılar Ankara Savaşı'nın "mağlup" tarafıdır. Osmanlı Devleti'nin yüz yıllık birikimi bu savaşla sıfırlanmış gibidir. Ancak savaş sonrasında 10 yıllık fetret devrinin ardından süratle bir toparlanma dönemine ulaşılmıştır. Yine de Osmanlı Devleti Anadolu'da Yıldırım Bayezid devrindeki sahasına Fatih Sultan Mehmed'in saltanatının son zamanlarında, 1470'lerde ulaşabilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminin birikimini Fetret Devri'nin ardından kısa sürede ve geniş ölçüde telafi etmesi küçümsenecek bir sonuç değildir. Yarım asır içinde İstanbul'u fethedecek duruma gelmesi, daha önceki neticesiz muhasaralar dikkate alınrsa, bilhassa önemlidir. Bu içtimâî bünyenin sağlamlığını ve toplumun her şeye rağmen değişen şartlara uyum sağlayarak yeni hedeflere yönelebilmek kudretini gösterir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu kâmil mânada tamamlaması İstanbul'un fethinden sonra mümkün olmuştur. Bu tarihten sonra artık bir dünya devleti, bir "imparatorluk" söz konusudur. İşte Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrini tamamlaması ve imparatorluk konumuna yükselmesi süreci Fetret Devri sonrası 2. Murat devri ve 2. Mehmed'in babasının ölü-

münden sonraki saltanat başlangıcını kapsamaktadır. Bu dönem bir "yeniden doğuş" dönemi olarak kabul edilebilir. Osmanlı'nın bu yeniden doğuş döneminde Ankara, çok önemli ve bugüne kadar dikkatlerden uzak kalmış bir rol oynamıştır.

Aksak Timur Anadolu'ya fâtilh olarak gelmemiştir, geçici bir istila maksadıyla bu topraklar üzerinde olmuş, bu yüzden Osmanlı arazisini idaresi altına almamıştır. Ankara Savaşı'ndan sonra, Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki en büyük rakibi Karamanoğlu Beyliği büyüyerek canlanmış, Güney Anadolu tekrar Memlûkların nüfuzuna geçmiş, Osmanlıların elinde Anadolu'da Çorum, Tokat, Amasya sancakları kalmış, Candaroğulları Çankırı ve Kastamonu'yu ele geçirmiş, Menteşe, Aydın, Saruhan, Teke, Germiyan, Mutahharten ve Akkoyunlu beylik ve devletleri Anadolu'nun doğusunda ve batısında hükümran olmuşlardır.

1413'de Mehmed Çelebi'nin Musa Çelebi'yi yenmesi bir dönüm noktasıdır. 10 sene 11 aylık **Fetret Devri** böylece sona erer. Çelebi Mehmed bu sırada 23 (veya 31) yaşında idi. 32 (39) yaşında öldü. 1. Mehmed, 1419-20 de Börklüce, Torlak Kemal ve Bedreddin gailisini bertaraf etti. Vefatından sonra 2. Murad 1421'de 18 yaşında cülûs etti ve bir yıl sonra, İstanbulu 6. defa kuşattı. Bu sonuçsuz muhasara 4 ay sürdü.

Babasının vefatından sonra genç yaşta tahta çıkan 2. Murad doğuda ve batıda ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşun itibaren göz diktiği İstanbul onun da aslî hedefidir. Ancak Timur sonrası Anadolu'nun siyasi parçalanmışlığı bir yandan, Şeyh Bedreddin hadisesinin sıkıntıları öte yandan, onu bunaltmaktadır.

2/3. Fetret Devri sonrasında Ankara'nın önemi

Bu şartlar altında 2. Murad için Ankara Yıldırım Bayezid'den daha stratejik bir önem taşımaktadır. Çünkü Ankara Osmanlı'nın güney doğu sınırını tutan en önemli merkez ve müstahkem mevki konumundadır. Bu yüzden, Ankara'lı bir şeyhin etrafına çok sayıda mürid toplanması merkezin dikkatini çekmiştir. Şeyh Bedreddin hadisesi tazeliğini korurken 2. Murad'ın Ankaralı bir şeyhi, Hacı Bayram'ı kontrol altına alma gayreti olağan karşı-

Resim 4; Hacı Bayram Veli
Levhası (İslam Ansiklopedisi, c
14, s 445)

lanmalıdır. 2. Murat bu sebeple Hacı Bayram'ı yüz yüze görüşmek için Edirne'ye davet etmiş veya getirtmiştir. A. H. Tanpınar: "*Hakikatte bu telaşa hiç lüzum yoktu. Hacı Bayram imparatorluğun iç nizamını yapıyordu*" der. (Beş Şehir, 10) Bu görüşme 2. Murad'ın şüphelerini dağıtmış, Hacı Bayram Edirne'de kaldığı süre içinde saygı görmüş ve Eski Cami'de vaaz etmiştir. (Onun vaaz ettiği kürsü bu camide hâlâ muhafaza edilmektedir).

Bu seyahatten sonra Edirne'de bir bayramî zaviyesinin açıldığı, Hacı Bayram'ın adını taşıyan bir mahallenin vücut bulduğu ve 2. Murad'ın bilahere Hacı Bayram adına vakıflar tesis ettiği bilinmektedir. Hacı Bayram 2. Murad'la görüşmesinden sonra tasavvufî ekolünü yayma konusunda daha rahat hâle gelmiş, böylece halifelerini ülkenin çeşitli yerleşme merkezlerine göndermiştir. Hacı Bayram'ın 16 halifesi doğuda Darende'den Batıda Gelibolu'ya, kuzeyde Çorum'dan, güneyde Karaman'a kadar yayılmıştır. İletişim ve ulaşım imkânlarının kısıtlı olduğu bir dönemde ve kısa bir sürede bu yaygınlık dikkat çekicidir.

Osmanlı uleması ve mutasavvıfları, Yıldırım Bayezid'in zaafı ve ortaya çıkan toplumu sarsıcı ahlakî meseleler karşısında tepki göstermişlerdir. Şimdi, ekserisi ilmiyeden gelen bir mutasavıf zümresi, hem de Ankara Savaşı'nın olduğu yerde, toplumu kavrayan, ıslah eden ve yeni bir dinamizm kazandıran hareketi başlatmışlardır. Bu bize "yiğit düştüğü yerden kalkar" atasözünü hatırlatmaktadır.

Resim 5; Hacı Bayram Veli
Camii (İslam Ansiklopedisi, c
14, s 451)

3. İSTANBUL'UN FETİH SÜRECİ, HACI BAYRAM ve BAYRAMİLER

3/1. Hacı Bayram-ı Veli

Zamanında "**Şeyhirrum**" (Anadolu'nun şeyhi, ulusu) olarak anılan Hacı Bayram'ı İsmail Hami Danişmend, "*Anadolu türklüğünün mânevî ve ruhanî bekcisi*" olarak zikretmektedir. Ankaralı Hacı Bayram, 1352'de (Orhan Bey'in Ankara'yı zaptından bir kaç yıl önce), doğmuş 1429-30'da vefat etmiştir. Aynı yıl ünlü mutasavvıflardan Emir Sultan da 63 yaşında vefat etmiştir. Bu sene, İstanbul fatihi olacak şehzade Mehmed'in de doğduğu yıldır.

2/11. Müderris Numan'dan Mutasavvıf Hacı Bayram'a

Hacı Bayram'ın asıl adı Numan, babası Koyunlucaoğlu Ahmed. Medresede okumuş, müderris olmuş, Ankara'da Kara Medrese'de ve Bursa'da müderrislik yapmıştır. Müderrisken tasavvufa intisab ettiği için etrafında Akşemseddin ve Eşrefoğlu Rumî gibi ilim adamları toplanmıştır.

Yıldırım Bayezid 1392'de Candaroğlu Beyliği üzerine düzenlediği sefere Bizans İmparatoru 2. Manuel Palaiologos'u almıştır. İmparator Ankara'da bir müderrisin evinde kalır. Bu müderrisin Hacı Bayram olabileceğini Fuat Bayramoğlu tahmin ediyor. (**Hacı Bayram-ı Veli**, C.I, 17-18) Yönetimden şikayetçi olan bu müderris bu hadiseden sonra Ankara'dan ayrılmıştır. Bayezid, Kastamonu seferinde başarı kazanmış, ancak Çorumlu ovasında Kadı Burhaneddin'e yenilmiştir.

Müderris Numan, 1392'de veya daha sonra Kayseri'de Hamid-i Veli'ye intisab etmiş olmalıdır. Hacı Bayram'ın fitrî eğilimleri ve devrin bozukluklarına tepki olarak tasavvufa meylettiği tahmin edilebilir. O devirde, rüşvet kadılarına kadar bulaşmış; içki, eğlence yayılmıştır. Yıldırım Bayezid 1390'da Sırp prensesi Olivera ile evlenmiştir. Olivera Yıldırım'ı içki ve sefahata alıştırmış. Saraydan aşağı doğru sefahat yayılır. Yönetime tepkide Hacı Bayram yalnız değildir. Devrin büyük mutasavvıflarından, aynı zamanda padişahın damadı olan Emir Sultan Yıldırım Bayezid'i yüzüne karşı eleştirir. Ünlü bilgin Molla Fenarî tepki olarak Konya'ya yerleşir.

3/12. Somuncu Baba-Hamid-i Veli Müderris Numan, Ankara'da Kara Medre-

sede ders verirken, Kayseri'den Ebu Hamid, halifesi Şücaeddin Karamanî'yi Ankara'ya gönderir ve O'nu yanına dâvet eder. Hacı Bayram dâveti kabul eder ve böylelikle Hamidüddin'e intisab eder. Hamidüddin ile buluşma kurban bayramına rastlamıştır. Hamîd-i Velî; "İki bayramı birden kutluyoruz" der ve Numan'a "Bayram" lakabını takar. Bu sıralarda yaşı kırkın üzerindedir.

Hamdüddin, tasavvuf yolunda ilerlemek için önce Şam'a gitmiş, Şam'da aradığını bulamamış; burada isminden sıkça söz edilen Erdebil şeyhi Alaeddin Erdebilî'yi tanımak için Azerbaycan'ın yolunu tutmuştur. Hoy'da Alaeddin Erdebilî'yi bulur. Alaeddin, Sadruddin'in oğlu, Safiyüddin'in torunudur. Erdebil sûfileri, halvetiliği Safiyüddin İbrahim Zahid Geylanî'den almıştır.

Ebu Hamid'in Erdebil Şeyhi'nin yanında ne kadar kaldığı bilinmiyor. Erdebil Şeyhi Ebu Hamid'in olgunlaştığını görünce onu Acem'den (İran'dan) Rum'a (Anadolu'ya) velayet emanetini taşıyacak şahsiyet olarak uğurlar.

Hamidüddin, dönüşte memleketi olan Kayseri'ye yerleşir. Hacı Bayramı yanına çağırması 1393-94'te olmalıdır. Daha sonra şeyh ve müridin Bursa'ya göçtükleri anlaşılmaktadır. Ebu Hamid'in Osmanlı başkenti Bursa'ya göçüşünün çeşitli şekillerde tefsir edilmesi mümkündür. Osmanlı Devletinin mânevî cephesinin tahkimi bu sebeplerden birisi olabilir.

Hamidüddin Bursa'da ekmekçilik yapmaktadır. Halk arasında "Somuncu Baba" veya "Ekmekçi Koca" olarak anılır. Gece pişirir, gündüz satar/dağıtır. Çok güzel ekmek yaptığı, pişirdiği söylenir. Pişirdiği ekmekleri, "Somunlar...Müminler..." diye satarmış. Onun ekmek pişirir gibi müminleri de pişirdiğini, yetiştirdiğini, terbiye ettiğini tahmin edebiliriz.

Melâmî meşrep bu sûfi medrese tahsiline rağmen ekmekçilikle meşgul olmakta, böylece kendini gizlemektedir. Ancak Emir Sultan tarafından tanınmaktadır. 1400'de Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı Ulu Camii'nin açılışında cuma namazını kıldırması onun tarafından teklif edilmiştir. Menkıbelere göre, Ebu Hamid, 1400 senesi Mart ayında açılışı yapılan Bursa Ulu Camiinde ilk cuma namazını kıldırması, hutbede Fatiha sûresini yedi şekilde tefsir ederek herkesi şaşkınlığa uğratmıştır.

Ebu Hamid, bu hadiseden sonra birden

şöhrete ulaştığı ve tanındığı için Bursa'yı müridi Hacı Bayram'la birlikte terk eder. Böylece 3 yıllık hac yolculuğu başlar. Bu zamanlama, tarihin akışı dikkate alınır, çok dikkat çekici sayılmalıdır. Mukaddes topraklara doğru bu seyahat Anadolu'da esecek büyük bir kasırgadan önce başlamıştır. Ülkenin Timur belâsı yüzünden alt üst olduğu sırada, Ankara savaşı esnasında, daha sonra Anadolu halkının mânevî hayatını tanzim eden büyük isimler arasında sayılacak iki önemli şahsiyet hacdardılar. Bursa veya Ankara'da olsalardı, savaştan nasıl etkilenecekleri tahmin edilemeyeceği gibi, Timurlenk'in Emir Sultan gibi onları da ülkesine götürmesi veya götürmeye teşebbüs etmesi şıkkı ile karşı karşıya kalabileceklerdi. Böylece, "Fetret devri"nde kitleleri irşad etmek ve geleceğe hazırlamak imkânı ortadan kalkacaktı.

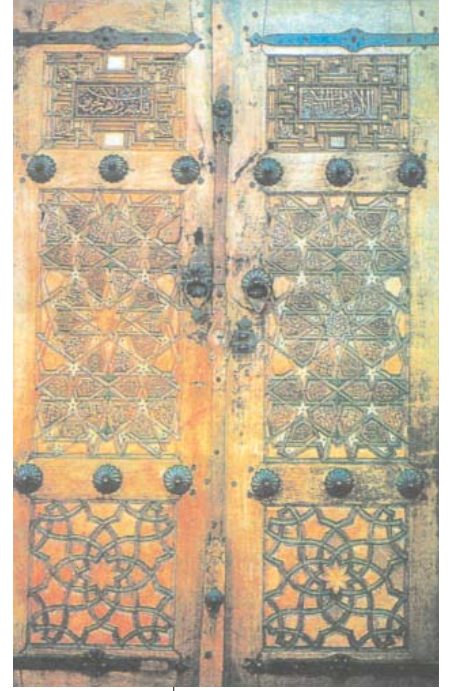
3/13. Bayramilik

Şeyh ve mürid, hac dönüşü Aksaray'a yerleşirler ve irşad faaliyetlerini burada sürdürürler. Ebu Hamid 1412'de vefat eder. Şeyhinin ölümü üzerine Hacı Bayram altmış yaşında, 20 yıl sonra Ankara'ya döner. Yanında şeyhinin oğlu Yusuf Hakikî ve Kızılca Bedreddin vardır. Kendi şiirindeki gibi ansızın o şehre varmıştır:

*Nagehan ol şara vardım
Ol şarı yapılırdı gördüm
Ben dahi bile yapıldım
Taş ü toprak arasında*

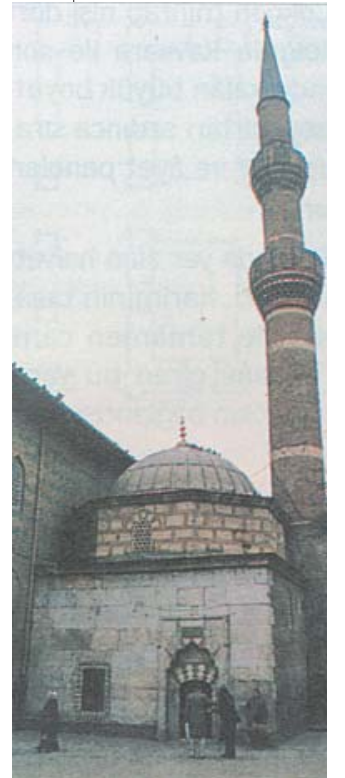
Bu dönemde fetretin siyasî cephe dışında, ahlâkî, ilmî ve dinî sahalarda da yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Bu durumda Hacı Bayram için gerçekten yapılacak çok iş vardır.

Hacı Bayram halvetî ve nakşî tasavvuf mekteplerini meczeder. Kalenin dışında, Roma Ankarasının en ihtişamlı abidevî yapısı olan Ogüst mabedinin

Resim 6; Hacı Bayram Veli Camii'nin iç kapı kantları (İslam Ansiklopedisi, c 14, s 452)

Resim 7; Hacı Bayram Veli Türbesi (İslam Ansiklopedisi, c 14, s 452)

bitişğinde zaviyesini kurar (1416). Oğüst mabedi o tarihten sonra "Ak Medrese" olarak faaliyet gösterir. Hacı Bayram'ın Ankara'da faaliyetlerini güçlendirmesi, Batı'da çok tahripkâr sonuçlar doğuran Şeyh Bedreddin isyanı ile aynı yıla rastlar. Nizam bir uçtan çökertilmek istenirken, başka bir uçtan yeni bir ruhla imar edilmektedir.

Bayramilik, 1418'den itibaren büyük bir yaygınlık kazanmıştır. Hacı Bayram'ın etrafında kalabalık bir mürit kitlesi oluşur. 2. Murat tahta çıktıktan bir süre sonra Hacı Bayramı soruşturma yapmak üzere Edirne'ye davet eder.

Devir, karışık, sıkıntılı bir devirdir. 1416-20 de Börklüce, Torlak Kemal ve Bedreddin galesi güçlkle bertaraf edilmiştir. Ünlü şair ve hurufî Nesimî'nin de 1418'de Haleb'de idam edildiği bilinmektedir. Bu yüzden genç padişah 2. Murad, dinî bir hareketin önderi durumundaki Hacı Bayramla ilgili söylentileri ciddiye alır. Muhtemelen 1421 yazında Hacı Bayram Edirne'ye gider/götürülür. Hacı Bayram, 2. Murad'ı etkiler. 2. Murad Düzmece Mustafa galesi ile uğraşırken Hacı Bayram'a vezirlik teklif eder. O kabul etmez.

Hacı Bayram Uzun Köprünün temel atma törenine katılmak üzere 2. defa Edirneye gider (1426). Emir Sultan da buradadır. Üçüncü gidişi, vefatından az öncedir. Bursa'da Emir Sultan'ın cenaze namazını kıldırdıktan sonra Edirne'ye gider.

2. Mehmed 1430 martında doğar. "Ravza-i Muradda Gül-i Muhammedî açılır". Bu sırada padişah İstanbul'u fethetmesi için Hacı Bayram'dan himmet ister. Hacı Bayram duymazdan gelir. Padişahın ısrarlı talebine üçüncü-

sünde cevap verir.

"Padişahım İstanbul sizlerin vaktinde bizim duamız ile husul-pezir olmayub, işbu şehzade-i cihan-bahtın vakit ve zamanında, şu kösenin duasıyla feth olup ve bunların yüzünden husul pezir olur."

2. Murad bu tarihten sonra İstanbul'u muhasaradan vaz geçer. Halbuki 21 yıl saltanatta kalmıştır. Hatta oğlunun İstanbulu fethedeceğine inandığı için, onu genç yaşında tahta çıkarır. (1444'de, 14 yaşında).

Hacı Bayram'ın Osmanoğulları tarafından sonraki asırlarda da "Anadolu'nun hâmesi, devletin koruyucusu" sayılması ilgi çekicidir. Sultan 2. Abdülhamid, "Osmanlı hanedanına göre, ordunun koruyucusu Hacı Bektaş, Anadolu'nun, Devlet ve Osmanoğullarının koruyucusu Hacı Bayram olduğuna inanırız" demiş. (F. Bayramoğlu, C.I, sf. 40)

Bayramilik, Anadolu topraklarında doğup büyümüş bir mutasavvıf tarafından kurulmuş ilk tarikat olarak nitelenmektedir (TDVİA, Bayramiyye). Bu yüzden Bayramilikle ilgili bilgiler sadece Türk kaynaklarında bulunmaktadır.

"Şeyhürüm" olarak anılan Hacı Bayram ve halifeleri, devletin resmî sünnilik siyasetine paralel hareket ederek Anadolu halkı arasında mânevî hayatın şekillenmesi ile birlik ve beraberliğin sağlanması hususunda büyük katkıda bulunmuşlardır. Bu anlamda, Hacı Bayram, sünniligi esas alan imparatorluğun mânevî dünyasının mimarı olmuştur (Tanpınar: Beş Şehir, F.Bayramoğlu-N.Azamat: "Bayramiye", TDVİA).

4. MÂNEVÎ FATİH

Menakıpnameler ve menakıpnamelere çok şey borçlu olan Osmanlı tarihleri, Hacı Bayram'ın İstanbul'un fethini müjdeleyen ulu kişi olduğunu kaydederler. Aslında, Ankaralı Hacı Bayram'ın ve onun fikir ve ugulamalarına göre oluşan Ankara merkezli bir tasavvufi akım olan Bayramiliğin İstanbul'un fethinde tebşirden öte aktif bir rolü vardır. Bilahire "İstanbul'un mânevî fatihi" unvanıyla anılacak Akşemseddin, Hacı Bayram'ın halifesi olarak onun vefatından sonra yolunu devam ettirmiş, aynı zamanda İstanbul'un fethi konusunda Fatih'e hocalık etmiştir.

Resim 8; Fatih dönemindeki devletler ve hükümdarları (Popüler Tarih, Mayıs 2003, S. 38,39)

Hacı Bayram'ın sosyal ve iktisadî hayatı tanzim edici görüş ve faaliyetleri devri için bilhassa önem taşımaktadır. Hacı Bayram, "Fetret devri"nden sonra Osmanlı devletinin sosyal ve kültürel bünyesinin oturması için ciddi faaliyetler yürütmüştür, adeta imparatorluk öncesinde sağlam bir zemin meydana getirmeye çalışmıştır. Bütün müritlerinin üretici olmasını, bir meslek sahibi olmasını şart koşmuştur. Göçbeleri yerleşmeye teşvik etmiştir. Türkçenin telif ve tercümelemlerle güçlenmesine ortam hazırlaması onunun zamanı için önemini daha da artırmaktadır. Zamanın en ünlü şair ve yazarları Hacı Bayram'ın ya mürididir, ya da onunla münasebetleri olan kimselerdir. **Eşrefoğlu Rûmî**, **Yazıcızade Mehmed** (Muhammediye müellifi), **Yazıcızade Ahmed Bican** (Envarulaşikin yazarı), **Germiyanlı Şeyhî** (Şeyhüşşuara), **Mahmud Paşa** (sadrizam, şair Adnî), **Elvan-ı Şirazi**, **Kemal Ümmî** gibi devrinin önemli şahsiyetleri bu meyanda sayılabilir.

Ankara gibi o zaman Osmanlı devletinin doğu ucunda bulunan stratejik bir şehrin Karamanoğullarına karşı Osmanlı safında yer almasını sağlamıştır. Hacı Bayram Veli, tarikatını emanet ettiği halifesine, İstanbul'un fethi için gerekli manevî vasatın hazırlanması görevini, bu hususta genç şehzadenin yetiştirilmesi vazifesini de tevdi etmiştir.

4/1. AKŞEMSEDDİN

Bu büyük âlim ve mutasavvıfın adı tarihimizde iki büyük şahsiyetle birlikte anılıyor: **Fatih Sultan Mehmed** ve **Hacı Bayram Veli**. Akşemseddin bu iki şahsiyetin arasında köprü rolü oynamaktadır. Hacı Bayram, Şehzade Mehmed'i ya görmemiş ya da doğumundan hemen sonra, beşikteyken görmüştür. Bu itibarla, ona doğrudan bir mesaj iletmesi mümkün değildir. Oysa Akşemseddin Hacı Bayram'ın halifesi, şehzade Mehmed'in hocasıdır. Bu hocalık farklı bir hocalık. "Fetih hocalığı-öğretmenliği". Fetih öğretileridir/ öğrenilebilir bir şey midir? Misalimizde hem öğrenci açısından hem de öğretmen açısından olumlu cevap verilebilecek bir sorudur bu.

Akşemseddin 1389 Şam doğumlu. Babası Rum'a (Anadolu'ya) göçmüş, Amasya'nın Kavak kazasına yerleşmiş. Soyu, Şehabeddin Sühreverdî'ye, oradan da Hz. Ebubekir'e dayanıyor. (Taşköprizade ve A.İhsan Yurd'dan Ethem Cebecioğlu: "İstanbul'un Fet-

hine doğru: Akşemseddin" **Osmanlı**. Ankara 2000, C.6, sf. 66)

Şemseddin Mehmed, sağlam bir medrese tahsili görüyor. Bu arada tababet de öğreniyor. Osmanlık medresesine müderris olarak tayin ediliyor. 26-27 yaşında tasavvufa meyleniyor. Rivayete göre, Fars'ı, Maveraünnehr'i /Horasan'ı dolaşılıyor. Mürşidini bulamıyor. Anadolu'ya dönüyor. Ona Ankara'da kendisi gibi eski bir müderris olan Hacı Bayram tavsiye ediliyor. Hacı Bayram'ın müridlerini çalışmaya mecbur etmesini ve fakirler için çarşı pazar dolaşıp zekât toplatmasını hoş karşılamadığı için onun yoluna girmek aklına yatmıyor.

Menkibelere göre, zamanın büyük şeyhlerinden Zeynüddin Hafî'ye intisab için Halep yoluna düşüyor. Halep'te bir rüya görüyor, boynuna bir zincir takılmıştır ve Ankara'da Hacı Bayram Veli'nin eşiğine bırakılmıştır. Zincirin ucundan Hacı Bayram tutmaktadır. Şemseddin Mehmed bunun üzerine Ankara'ya dönüyor. Hacı Bayram dervişleriyle Çubuk'ta burçak imecesindedir. Akşemseddin Hacı Bayram'dan ilgi görmüyor. O da dâvet beklemeden çalışmaya koyuluyor. Öğle öğününde yemeğe çağrılmadığı için köpeklerle birlikte yemeğe hazırlanıyor. Tam yemek üzereyken, Hacı Bayram, "Hay Köse beni yaktın" diyerek sofrasına davet ediyor ve "zencirle, zorla gelen misafirin ağırlanması böyle olur" diyor.

Mehmed Şemseddin kısa zamanda hilafet alır. "Akşemseddin" adını Hacı Bayram koyar. 1422'de Edirne Sarayına giderken yanında Akşemseddin de vardır. Hacı Bayram Akşemseddin'i Beypazarı'na gönderir. Orada mescid ve değirmen inşa eder. Etrafına çok kalabalık toplanın-

Resim 9; Akşemseddin'in Fatih'e gönderdiği mektup, (TDV. İslam Ans. c.2, s: 300)

Resim 10 ; Akşemseddin'in Türbesi Bolu-Göynük, (TDV. İslam Ans. c.2, s: 302)

Resim 11 ; Eyyüpsultan Camii dış duvarında yer alm Akşemseddin kitabesi, (Eyyüp Belediyesi arşivinden)

ca, burayı terk eder ve İskilip Evlek'e geçer. Burada da şöhreti çabuk yayılır, oradan da Göynük'e gider. Yine cami ve değirmen yapar.

Aslında Beypazarı ve Göynük kadim Ankara İstanbul yolunda önemli duraklardır. Bütün güzergâhın, bu dönemde bayramiler tarafından bir fetih yolu olarak değerlendirildiğini tahmin edebiliriz.

1429/30'da Hacı Bayram'la Emir Sultan'ın cenazesinde bulduktan sonra Edirne'ye geçerler. 1430 Mart ayında şehzade Mehmed doğar. 2. Murad'la sohbeteyken, hükümdar Hacı Bayram'a bazı sorular sorar. "*Esna-yı sohbette Aziz'den İstanbul fethine himmet taleb buyurdularında, Şeyh sohbeti başka mevkie sarf buyurup, güya padişahın kalamını fehmetmediler sûretini tuttuklarında, padişahın tekrar ibram buyurdularında, âhir nâçar kalub Şehzade Sultan 2. Mehmed henüz taze idiler. Padişah yanlarında cülûs bulunmuşlardı. Hazret-i Aziz keşf-i raz buyurup 'Padişahım, İstanbul sizlerin vaktinde, bizim duamız ile husul-pezir olmayub, işbu şehzade-i cihanbahtın vakit ve zamanında, şu kösenin duasıyla feth olup ve bunların yüziünden husul-pezir olur' buyurdular. Kösedan muradları Akşemseddin hazretleri ol vakitte yanlarında olup ve şeyhin karşısında ayak üzeri dururlar idi.*" (**Risale-i Beşir**'den Bayramoğlu ve Cebecioğlu)

Akşemseddin'in Hacı Bayram'ın vefatından sonra da sarayla ilgisini kesmediği anlaşılmaktadır. Onun en azından iki defa Edirne'ye gittiği bilinmektedir. Birincisinde, Kazasker Çandarlıoğlu Süleyman Çelebi'yi, ikincisinde Sultan Mehmed'in kızını tedavi eder.

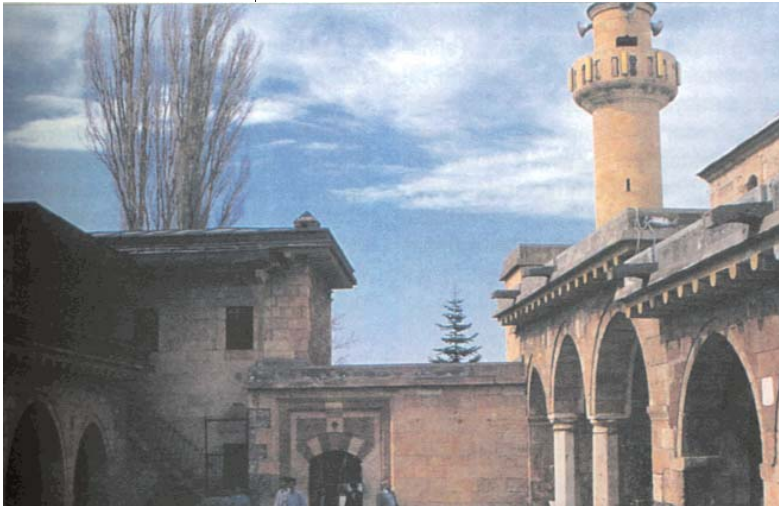
İstanbul'un fethi ile ilgili olarak, biri ölmüş diğeri yaşayan iki şeyhin adının zikredil-

mesi sonuca varılması için kâfi bulunmayabilir. Elbette Hacı Bayram'ın tebşiri ve halifesi Akşemseddin'in gayretleri çok önemlidir. Hacı Bayram'ın ahir ömründe 2. Murad'a söyledikleri kendi gücünün ve zamanının ötesinde gayret ve çaba gerektiren bir iştir. Yoğun bir zihni hazırlık ile yaygın bir yayım-benimsetme faaliyetine ihtiyaç vardır. Halifesi Akşeyh, üstadından sonra 30 küsur yıl bu "kızılma" ülkesünü, fetih idealini yaygınlaştıran kesif bir faaliyet içinde olmalıdır. Bu sebeple, Hacı Bayram'ın ve Akşemseddin'in fetihteki rolleri şahısları ile sınırlı değildir.

Genç Sultan Mehmed, İstanbul'un fethi için harekete geçtiğinde Anadolu'da çeşitli güçlü tarikatlar bulunmasına rağmen, sadece bayramileri dâvet etmiştir. Mânevî güç vesilesi olarak iki Hacı Bayram talebesini, **Akşemseddin** ve **Akbiyık Meczub**'u yanında bulundurmak istemiştir. Bu tutumu, Hacı Bayram'ın bir zamanlar babasına verdiği fetih müjdesi ile ilgili keşfe olan itimadını doğrulamaktadır. (Cebeci, 69) Aynı zamanda, genç Sultan'ın Akşeyh'in ve bayramilerin bir nesil süren hazırlıklarından haberdar olduğuna delalet eder.

İstanbul'un muhasarası ve fethi konusunda, Sultan Mehmed'in kararlılığı yanında, üst kademe Osmanlı bürokrasisinin mütereddit tavır takınması ilgi çekici bir zıtlık oluşturur. Sultan Mehmed Han, Divan'a muhasara kararı aldırılmıştır, gerekli hazırlıklar yapılmıştır ama, veziriâzam başta olmak üzere, yüksek seviyeli yöneticiler muhasara sırasında dahi tereddütten kurtulamazlar ve muhalefletten vaz geçmezler. 27 Mayıs günü, yani Fetih'ten iki gün önce toplanan harb meclisinde dahi muhasaranın kaldırılması yönünde kuvvetli bir eğilim vardır. Muhasara uzamıştır, Macarlardan Bizans'a yardım kuvvetleri gelecektir, İstanbul alınsa bile Hıristiyan Avrupa tepki göstererek yeni bir Haçlı seferi başlatacaktır...Bilhassa Sadrazam Candarlı Halil Paşa'nın sözcüsü olduğu bu görüşe karşılık Genç Sultan direnir. Bu kritik anda O'nu destekleyenlerin başında Akşemseddin gelmektedir. Akşemseddin'le birlikte Molla Gürani ve Molla Hüsrev Fatih'i desteklemektedir. İ. H. Danişmend, çeşitli sebeplerle ortaya çıkan tereddüt ortamında "*Akşemseddin'in mânevî nüfuzuyla oynadığı büyük rol, bu mubarek şahsiyeti İstanbul fethinin en nuranî siması hâline getirmektedir*" demektedir. (**İzahlı Osmanlı tarihi kronolojisi**, I, 250)

Resim 12; Hacı Bektaş-ı Veli Külliyesi'nin dergah avlusu (İslam Ansiklopedisi, c 14, s 461)

Ertesi gece, yani pazartesiye salıya bağlayan gece meşhur "Mum Donanması" yapılmıştır. İstanbul'u kuşatan birlikler surların etrafına öbek öbek ateşler yakmış, hatta donanmaya mensup gemilerde de kandiller, fenerler yakılmış ve İstanbul'un etrafı bir aydınlık kuşağı ile sarılmıştır. Bir taraftan da tehlikeli ve tek-birler getirilmektedir. Gece yarısında bütün ateşler ve ışıklar söndürülmüş, böylece zifiri bir karanlık meydana gelmiştir. "Biraz evvelki aydınlık kadar biraz sonraki karanlık da mahsurların gözlerini kamaştırmıştır: Türk ordusunun büründüğü bu koyu karanlık içinde bir Türkmen atına binen genç Fatih hücum hattını boydan boya teftiş ederken, tepeden tırnağa beyazlar giydiği için 'Akşemseddin' denilen ak sakallı veliyullah da nuranî bir hayalet gibi saf saf dolaşarak Hakkın askerlerine şahadet lezzetini telkin etmiştir." "Harbin en şiddetli zamanında bir aralık Akşemseddin'le Molla Gürani ateş hattına atılıp Hak yolunda askere önyak olmuş.." (Danişmend, I, 252)

Akşemseddin'in Ebu Eyyüb el Ensari'nin kabrini keşfetmesi, muhasaranın en önemli ve kayda değer hadiselerindendir. Kaynaklara göre, Akşemseddin Sultan Mehmed'in arzusu üzerine, Eyüp Sultan'ın kabrini keşfetmiş, bu da askerin maneviyatı üzerinde çok müsbet tesir uyandırmıştır. Bu sonucu tabii görüyoruz. Toprakda gömülü olduğu bilinen fetih mesajı Ebu Eyyüb'ün kabrinin bulunmasıyla âdeta somutlaşmıştır. Akşemseddin'in keşfi, mücerreti müşahhaslaştırmıştır, görünür hâle getirmiştir. Yine rivayete göre, Genç Sultan, muhasaranın uzaması, fethin gecikmesi karşısında Akşemseddin'e gelerek, tebşirini açıklığa kavuşturmasını ister. Hatta gün ve saat olarak fethin oluş vaktini bildirmesini talep eder. Akşemseddin gün ve saat verir. Heyecanlı padişah, o gün ve saatte bulunduğu yerde sonuca ulaşılmadığı için Akşemseddin'i bulur. Akşeyh vecd içinde namaz kılmaktadır.

Genç Sultan Akşemseddin'e fetih vakti ile ilgili soruyu sormadan askerler, surların aşıldığına, bir kısım kuvvetlerin İstanbul'a girdiklerini haber verir.

Akşemseddin, fetih mesajını okumak üzere yetiştirilmiş ve fetih mesajını her yerde okumuştur. En başta Kur'an'da. "Beldetün tayyibetün" âyetinin ebced hesabıyla İstanbul'un fethine tarih olduğunu işaret eder. (H. 857)

Artık "Fatih" olarak anılacak olan genç sultan, İstanbul'a Akşemseddin'le birlikte girer. Onu "benim hocamdır" diye takdim etmekten kaçınmaz. Akşemseddin Fatih'in hocasıdır. Evet, fetih hocası! Fatih, İlk cuma hutbesini Ayasofya'nın geçici minberinden onun okumasını ister. Fatih'in şöyle söylediği belirtilir: "Bu ferah ki bende görürsüz; yalnız bu kal'a fethine değildir. Akşemseddin gibi aziz, benim zamanımda olduğuna sevinirim." (Enis'in Menakıb'ını zikreden İ.L.Çakan, Sempozyum içinde, 162)

Osmanlı resmî tarihine paralel üç isim etrafında dönen bir efsane-menkıbe yumağı elimizdedir. Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed, 2. Murat ve 2. Mehmed'e karşılık, **Somuncu Baba, Hacı Bayram ve Akşemseddin** bu dönemi doldurur. Yıldırım dönemindeki tepkiler, Fetret devrinde sağaltıcı faaliyetlere dönüşür. Somuncu Baba, velayet emanetini Acemden Anadolu'ya getirir ve Hacı Bayram'ı yetiştirir. Hacı Bayram'ın vazifesi, zemini zağlamlaştırmaktır, insan varlığını imar etmektir. Akşemseddin ise bu zemin üzerinde İstanbul'un fethine giden yolun sahibidir. Bu üç büyük şahsiyetin ilki somuncu/ekmekçidir. Hacı Bayram başta olmak üzere halkı pişirir, olgunlaştırır. Hacı Bayram çiftçidir. Eker, yetiştirir, biçer ve harmanlar. Asıl iş onundur. Talebesi Akşemseddin ise, değirmencidir, onun işi öğütmektir.

Resim 13; Fatih Sultan Mehmed'in sandukası (700. Kuruluş Yıldönümünde İstanbul'daki Osmanlı Mimari Eserleri, İstanbul Valiliği, S. 106)

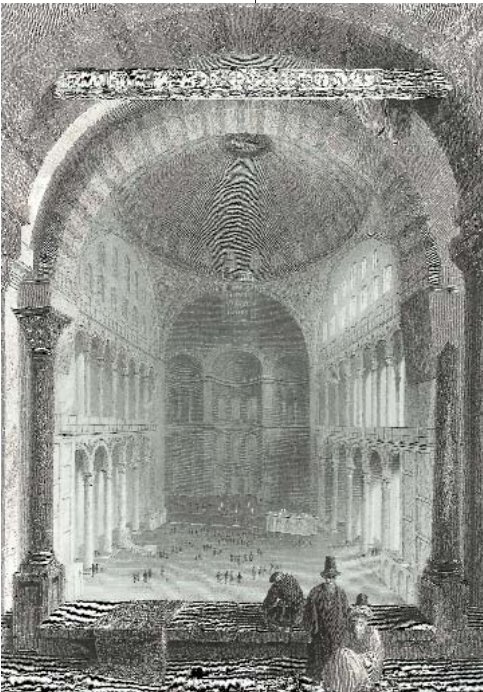
Resim 14; Fatih Sultan Mehmed'in Türbesi (Fatih Camileri TDV. Yayınları, İstanbul 1991, s 354)

4/2. Maneviyat Kıt'aları veya Fethin Medyası

"Kostantiniye elbet feth olunacaktır. Onu fethedecek emir ne güzel emirdir ve o ordu ne güzel ordudur". Bu hadis metninde ni'me'l-emir ve ni'me'l-ceyş kavramları dikkati çekmektedir. Süheyl Ünver, "ni'me'l-emir"i, "mutlu emir-kumandan" ve "ni'me'l-ceyş"i, "mutlu asker" olarak çevirmektedir. İstanbul'un Fethinde bulunup "ni'me'l-ceyş" (mutlu asker) arasında yer alan isimlerle ilgili bir kitap yayınlayan Süheyl Ünver'in bu ilginç eserinde dikkati çeken önemli bir husus, Hacı Bayram Veli'ye ve Bayramiliğe nisbet edilen şeyh ve derviş isimleridir. Elbette başta **Akşemseddin** ve **Akbıyık** isimleri bu listede yer almaktadır. Fakat, fethin ünlü Bayramî şahsiyetleri bu ikisinden ibaret değildir. **Baba Yusuf Bayramî** (Hacı Bayram'ın halifelerinden ve Eyüb Ensarî'nin türbedarı, kapısının yanında gömülü), **Durmuş Dede** (Hacı Bayram halifelerinden, Rumeli Hisarında medfun), **Edhem Baba** (yine Hacı Bayram halifelerinden), **Ferruh Dede** (Edhem Baba'nın kardeşi, o da Bayramî hulefasından). Listede **Kavas Başı**, **Keskin Dede**, **Kızılca Bedreddin**, **Mecdüddin İsa**, **Şey İlahi**, **Yusuf Baba** gibi hakkında fazla bilgi olmayan isimler yanında **Molla Zeyrek** gibi meşhur simalar da bulunuyor. Ünver, Molla zeyrek için "*İstanbul sarılması ve alınmasında Hacı Bayram Veli namına bulunan ve zamanının değerli âlimlerinden ve ni'me'l-ceyş'tendir*" ifadesini kullanıyor.

Resim 15; Ayasofya (The Bosphorus, Miss Pardoe, S. 62)

Kaynaklarda ifade edildiğine göre, Sultan Mehmed, İstanbulun fethine sadece Bayramileri davet etmiş, bayramiler de 20 bin kişilik bir derviş ordusuyla kuşatmaya katılmıştır. Bunların ne kadarının muharip olduğunu, fiilen silahla savaştığını bilmemiz mümkün değil. Fakat, Bayramî dervişlerinin fetih fikriyatını asker arasında yaydıklarını, Akşemseddin'in müjdesini coşkunlukla askere ilettilerini, bir nevi "fetih

medyası" vazifesi gördüklerini söyleyebiliriz.

3/31. Eski İstanbul'un semt isimleri ve bayramiler

İstanbul fethedildikten sonra, belli başlı semt isimleri arasında **Akşemseddin**, **Akbıyık** ve **Zeyrek** gibi Bayramî büyüklerinin isimlerinin bulunması tesadüf olmamalıdır.

5. Sonuç yerine:

ANKARA'NIN İSTANBUL'LA "HEMSER" OLMASI

Buraya kadar, Ankara'nın İstanbul'un fethinde oynadığı rolü anlamaya ve anlatmaya çalıştık. Elbette, ulaştığımız bilgiler tam mânâsıyla mevsuk ve aklı değil. Menkıbevî rivayetler ağırlıktadır. Fakat, aklın süzgecinden geçip kavranabilecek unsurlar da az değildir. Bu süzgecin işe yaramadığı unsurlar da elbette mevcuttur. Fakat sonuç önemlidir. İstanbul'un iki fatihi vardır. Biri malûm, Fatih Sultan Mehmed. Fakat, buna rağmen "mânevî fatih" vakiasından bütün tarihler bahsediyor. O da Akşemseddin'dir. Akşemseddin, Osmanlılarından 2. Murad'a İstanbul'un fethini tebşir eden Ankara'lı Hacı Bayram'ın müridi, talebesi ve emaneti tevdi ettiği halifesi olan önemli bir tarihi şahsiyet. Kimbilir bu iki şahsiyet, Ankara'daki zaviyelerinde bir taraftan kalbleri sağaltırken, insan yetiştirir, "sine çak eder"ken kısacası, Anadolu'nun içi nizamını yaparken, İstanbul'un fethiyle ilgili ne derin sohbetler ettiler, zamanlarını aşan neler konuştular...

Osmanlı devletinin kuruluşunda abdalanı rum, "gazi dervişler"in oynadıkları mühim rol çok iyi bilinmektedir. Dinî bir heyecanla ve maksatla hareket eden dervişler, bu devletin kuruluş harcında inkâr edilemez bir paya sahiptirler. Tasavvufî bir akım olan bayramilik de, Fetret devrinde ve Fetih hadisesinde çok kendine mahsus ve çok mühim bir vazife ifa etmiştir. Vazife sona erdikten, Kostantiniye kızılmasına ulaşıldıktan sonra da, şeyhler ve dervişler kendi aslı işlerine dönmüşlerdir. Fethin sembol isimlerinden Akşemseddin vaziriiazamlık dahil hiç bir resmî vazifeyi kabul etmemiş, onunla da kalmamış, tasavvufa intisab etmek isteyen Genç Fetih'i de men etmiştir. Buna rağmen, bazı müellifler 2. Murat ve Fatih Mehmed'in Bayramî olduklarını yazmaktadır (E.B.Şapolyo). Bunun sembolik bir bağlılık olduğunu, her iki sultanın da bayramiyeye

intisab etmedikleri, etmek istemişlerse, demen edildikleri anlaşılmaktadır.

Akşemseddin, Fetih fikriyatını, Hacı Bayramdan devralan, şeyhinin vefatından sonra da diri tutan ve yayan kişi. Bununla kalmayıp, dâvet edildiğinde İstanbul kuşatmasına arkadaşları ve bayramî müritleriyle katılan ve netice olarak fethin mânevî cephesinin oluşumunda çok önemli rolü olan bir zat. Bu önemli şahsiyet geliyor, rolünü oynuyor, kendisine teklif edilen mevki ve makamı kabul etmeyecek geldiği yere dönüp gönülleri sağaltmaya devam ediyor.

Burada, bilinenler ve bilinmeyenler, kavrananlar ve kavranamayanlar denkleminde yer alan beş beyitlik bir şiiri de kaydetmek istiyoruz. Şiir, 19. asırda yaşamış Bitlisli Müştak Baba'ya ait, gazel tarzında fakat "istihracname" olarak adlandırılıyor. Asıl ismi Mustafa olup Bitlis'in Zeydan mahallesinde doğan **Müştak Baba'nın** divanında yer alan şiir şöyle:

*"Me'vâ-yı Nâzenîn'e kim "elf" olursa efser,
Lâbüd, olur o "me'vâ", İslâmbol ile hemser.
"Nûn velkalem" başından alınsa "Nûn-u Yunüs",
Aldıkta harf-i diğer, olur bu remz azhar.
Miftâh-ı sûre-i "Kaf", serhadd-i Kaf tâ Kaf,
Munzam olunmak ister "Râ-yi Resûl" Peyamber.
"Hâ-yi Hû" ile âhir, maksûd oldu zâhir;
Beyt-i Veliyy-i Ekrem; Elhâc İyd-i Ekber.
Ey Pâdişâh-ı Fehhâm: Sultan Hacı Bayram!
Rûhan ister ikram Müştak-ı abd-i çaker.*

(Müştak Baba divanı)

Müştak Babanın şiirini onun zamanında okuyanların neyi "istihrac" ettiklerini, ondan ne mânalar çıkardıklarını bilmiyoruz. Fakat, şimdi kolaylıkla bazı "istihrac"larda bulunulabiliyor. İlk mısradaki "elf" ebced hesabında 1000, "efser" ise 341'e tekabül ediyor. Toplamı 1341 tutuyor ki, hicrî (Kameri) 1341, milâdi 1923 yılı demektir.

Birinci beyit şöyle açıklanıyor: Öyle bir zaman gelecek ki, isminin başında "elif" harfi bulunan bir şehir, İstanbul ile hemser/arkadaş, yani onun gibi hükümet merkezi olacaktır. Bu yılda Ankara İstanbul'la "hemser", yani eş, arkadaş olmuştur, "başkent" olmuştur. Bu beyitte, o şehrin ne zaman hükümet merkezi olacağı "Ebced" hesabıyla gösterilmiştir. "Elf" 1000, "efser" 341, toplam 1341. Hicrî 1341 yılı, Milâdi 1923 yılı, Cumhuriyet'in ilanı ve dolaşısıyla de Ankara'nın başkent oluşu yılıdır.

Müştak Baba bu istihracnameyi Ankara'nın başkent olmasından yaklaşık seksen sene önce yazmıştır.

Eski harflerle Ankara beş harfle yazılmaktadır. "Müştak Baba"nın şiiri de beş beyittir. Şiirde, o şehrin ilk harfinin "elif = A/a"; ikinci harfinin "Nûn velkalem" âyetinin başından alınan "nûn = N /n"; üçüncü harfinin (Kaf) süresinin anahtarı, yâni ilk harfi olan "kaf = Â /k"; dördüncü harfinin, "Resûl" kelimesinin ilk harfi olan "râ = r /r"; beşinci harfinin ise, "Hû" kelimesindeki "hâ = Z/a" harfi olduğu bildirilmektedir. Bu harfler yanyana yazıldığında, "Ankara" olur. Sondan bir evvelki beyitte, Ankara'nın ulusu Hacı Bayrâm-ı Veli'nin ismi de geçmekte ve Müştak Baba, bu fehham/yüksek kavrayışlı veliden manevi padişahın, ikram istemektedir...

Tekkeler ve türbelerin kapatılmasından sonra, ilk defa bazı türbelerin açılması kararlaştırıldığında, çoğu padişah türbesi olan 20 türbe arasında Hacı Bayram ve Akşemseddin'in türbelerinin de bulunması dikkate değerdir.

BAZI KAYNAKLAR

- Akşemseddin Sempozyumu bildirileri. Ankara (tarihsiz).
M. Ali Aynî: Hacı Bayram Veli. İstanbul, 1986
Fuat Bayramoğlu: Hacı Bayram-ı Veli. 2 C. Ankara 1989
----/Nihat Azamat: "Bayramiye" TDV. İslâm Ansiklopedisi, C. 5
Yahya Kemal Beyatlı: Aziz İstanbul. İstanbul 1974
Ethem Cebecioğlu: Hacı Bayram Veli. Ankara, 1991
----/ "İstanbul'un Fethine doğru: Akşemseddin" Osmanlı. Ankara 2000, C.6
Âmil Çelebioğlu: Muhammediye. C.1, İstanbul, 1996
İ.Hami Danişmend: İzahlı Osmanlı tarihi kronolojisi. C.1. İstanbul, 1971
M.Nermi Haskan: Eyüpsultan tarihi. İlaveli 2.bs. İstanbul 1996
Halil İnalıcık: "Osmanlı Tarihine Toplu Bir bakış" Osmanlı, C. 1
M.F.Köprülü: Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. 3.bs. Ankara 1976
H. Cemal Öğüt: Eyyüb Sultan. İstanbul, 1998
E. Behnan Şapolyo: Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi. İstanbul, 1964
A.Hamdi Tanpınar: Beş Şehir. Ankara, 1969
Nureddin Topçu: Büyük Fetih. İstanbul, 1998
İ. Hakkı Uzunçarşılı: Osmanlı Tarihi. C.1
Süheyl Ünver: İstanbul'un mutlu askerleri ve şehit olanlar. Ankara, 1976

Resim 16; Rumeli Hisarı (İstanbul, Atlantis, Martin Hürlimann, S. 22)